

Међународна конференција „COBISS 2024“ (Институт информацијских знаности (IZUM), Марибор, 23–24. октобар 2024.)

РАД ПРИМЉЕН:

18. новембар 2024.

РАД ПРИХВАЋЕН:

11. децембар 2024.

Горан Војновић

gvojnovic@politehnika.edu.rs

ORCID: 0000-0002-3134-4709

*Академија струковних
студија Политехника
Београд, Србија*

Традиционална међународна конференција COBISS, 24. по реду, под слоганом „Заједно градимо поверење у науку и развој“ одвијала се од 23. до 24. октобра 2024. уживо у IZUM-у у Марибору, као и на даљину. Током два дана, одржана су 34 предавања којима је присуствовало више од 700 учесника из 11 земаља.

Теме овог стручног скупа библиотекара и истраживача уско су повезане са основном делатношћу IZUM-а, која се углавном односи на развој и рад COBISS система. Ове године говорници су били реномирани стручњаци који су представили различите занимљиве теме: могућност коришћења вештачке интелигенције (ВИ) у библиотекарству, доступност услуга за осетљиве групе, покретање новог технолошког решења за позајмицу електронских књига COBISS Ela, увођење нових генерација библиотечког софтвера (COBISS Lib, COBISS Cat i COBISS+) и друге.

У првој презентацији након отварања, примамљивог наслова „ВИ је стигла. Не паничите“ (енг. AI is here. Don't panic.), Свејн Арне Бригфјелд (Svein Arne Brygfeld) из Националне библиотеке у Ослу разматрао је главне технолошке напретке у последњих тридесет година, наглашавајући њихов значај за библиотеке. Он је истицао како ВИ трансформише библиотечке операције, чинећи библиотеке ефикаснијим. На пример, у Норвешкој, дигитализација збирки омогућила је Националној библиотеци да обимну грађу учини доступном на интернету, чиме су јавност и истраживачи добили значајну корист. Такође, поменута библиотека је успоставила лабораторију за истраживање и интеграцију ВИ у библиотечке процесе. Ова

лабораторија ради на стварању нових модела, анализи података и изради софтвера који је доступан свима, како би се олакшао приступ знању. Примери из Скандинавије и Луксембурга показују како ВИ помаже у проналажењу садржаја без потребе за додатним подацима и како побољшава језичке моделе који су прилагођени локалној култури. Наглашена је важност сарадње кроз иницијативе попут AI4LAM,¹ која подржава интеграцију ВИ у библиотекарства, архивима и музејима.

Милан Габор, оснивач и директор компаније Viris, који је више од деценије активан у области сајбер безбедности, био је аутор следеће презентације (ВИ, Сајбер безбедност и ризици. Ко ће победити: хакери или системски администратори?). Са развојем технологије, ВИ постаје „бојно поље“ између хакера и администратора система. Указано је на могућност злоупотребе ВИ, где хакери могу користити алате ВИ за тзв „phishing“, као и за писање малициозног кода. Победници у овој борби биће они који су бржи и иновативнији у коришћењу ових нових технологија.

Др Ерик Новак са одељења за вештачку интелигенцију Института „Јожеф Стефан“ у Љубљани говорио је о вештачкој интелигенцији и њеној потенцијалној примени у библиотекарству. ВИ је дефинисана као способност симулирања људских функција попут визуелне перцепције, обраде језика и препознавања образаца. Технологије као што је дубоко учење омогућавају напредне примене у обради језика, важне за библиотекарство. ВИ може да олакша административне задатке, аутоматизује каталогизацију и помогне у анализирању популарности садржаја.

У другом делу сесије о вештачкој интелигенцији говориле су Милена Бон, из Народне и Универзитетске библиотеке у Љубљани, затим Елизабета Трпческа Петрушевска, из библиотеке “Кочо Рацин” у Тетову, и Тања Журан Путора, из IZUM-а. Њихове презентације показале су како вештачка интелигенција може помоћи библиотекама да одрже корак са дигиталним добом. Истицала се потреба за „ВИ-писменошћу“ у библиотекама, будући да оне постају више од места за позајмљивање књига. ВИ омогућава аутоматизацију многих рутинских задатака, попут каталожке обраде и помоћи корисницима у проналажењу информација. Библиотеке се активно припремају за ове промене како би боље служиле својим корисницима, а један од примера

1. [AI for Libraries, Archives, and Museums](#), последњи приступ страници: 9.11.2024.

за то дала је Тања Журан Путора када је говорила о паметном асистенту – COBISS Asistent² – новој могућности унутрапликације COBISS Lib.

Друга сесија носила је назив „Осетљиве групе и библиотечке услуге“. Све четири презентације – Антуна Смердела (Архив Републике Словеније), Валерије Шкоф (новинарка - Spletna TV), Марије Репе Коцман (Центар ИРИС), Андреја Крајнца (IZUM), наглашавале су важност приступачности за осетљиве групе, са фокусом на различите врсте инвалидитета, укључујући слепило, глувоћу и општа физичка или сензорна ограничења. Истицали су се напори да се јавни ресурси, као што су архиви, библиотеке, веб-сајтови, учине инклузивнијим. Ове иницијативе укључују прилагођавање физичких простора, дигиталних платформи и штампаних материјала како би били доступни особама са инвалидитетом, као што су рецимо креирање материјала на Брајевом писму или литературе на знаковном језику. Наглашена је потреба за континуираним развојем и подизањем свести како би ресурси били универзално доступни.

Последња сесија првог дана конференције била је посвећена новој генерацији COBISS софтвера. Јан Пулко (IZUM) представио је планирану надоградњу COBISS+ која се фокусира на тзв „mobile-first“ дизајну који би требало да побољша корисничко искуство на свим уређајима.

Представљене су нове карактеристике апликације COBISS Lib које са собом носе надоградњу софтвера и хардвера, али и обуку особља. Игор Андрић (Градска библиотека Љубљана) говорио је о имплементирању новог програма COBISS/Pozajmica у Градској библиотеци Љубљана. Оно је захтевало опсежно тестирање, обуку, и усаглашавање са постојећим системима као што је „Urbana citycard“.³

Приликом развоја софтвера COBISS Cat повратне информације каталогизатора коришћене су као помоћ у обликовању софтвера. Невенка Зупанчич подвукла је да овакав приступ одражава тренутне трендове у дизајну софтвера.

Ангелина Грујић (Народна библиотека Србије) говорила је о преласку са COBISS3 апликације на COBISS Lib и COBISS Cat у библиотекама у Србији. Након тестирања и почетних презентација, спроведена је анкета међу библиотекарима како би се проценила

2. У време писања овог текста (новембар 2024) COBISS асистент је у бета верзији

3. Карта за градски превоз у Љубљани која је такође служила и као чланска карта библиотеке

употреба нових софтверских решења, а резултати су показали да 80% библиотека користи савремене оперативне системе, што омогућава лакши прелазак на нове апликације. Анкета је открила и изазове, попут техничких потешкоћа и споријег усвајања нових система. Народна библиотека Србије планира модернизацију опреме и додатну обуку за библиотекаре како би се обезбедио једноставнији прелазак на COBISS Lib и COBISS Cat.

Други дан конференције био је подељен такође у три сесије. У првој било је говора о електронским књигама и њиховој позајмици у библиотекама.

На почетку сесије предавање под називом “Будућност читања у дигиталном друштву, или – где смо забрљали” одржао је Миха Ковач, професор на Универзитету Љубљана. У свом предавању осврнуо се на трансформације које доноси вештачка интелигенција и њен утицај на образовање и креативност. Анализирао је историјски развој технологија за пренос информација, а при томе је алате попут штампе и дигиталних технологија описао као “когнитивни егзоскелет” који унапређује људске способности. Такође, упозорио је на проблеме попут ширења лажних вести путем интернета, наглашавајући важност критичког размишљања и образовања. Подвукао је да је потребно успоставити равнотежу између дигиталних алата и традиционалног читања ради дубљег разумевања и комплекснијег учења, уз повећање образовних стандарда.

Презентације Луке Блажича (Библиотека Миран Јарц, Ново место), Тање Туршек (IZUM) и Сандре Јесенек (Народна библиотека Марибор) истакле су иновације и стратешке напретке у библиотечким услугама, посебно оне у вези са платформама за позајмицу е-књига. У фокусу презентација било је развијање и имплементација COBISSeLa система, који има циљ да поједностави позајмицу е-књига путем кориснички приступачних решења, као што су интеграција е-књига у библиотечке каталоге путем COBISS+ и mCOBISS апликације, или користећи алате у отвореном приступу, попут Readium-a.

Презентација Анђеле Огњановић и Николе Станковића из Народне библиотеке “Вук Караџић” у Крагујевцу тицала се прилагођавања библиотеке дигиталном добу кроз развој апликације *Vuk eBook*, која омогућава позајмљивање и читање е-књига. Истакнута је све већа доступност е-књига на српском језику и растуће интересовање међу корисницима библиотеке. Предавачи су детаљно описали своје напоре у управљању пројектом, техничкој координацији и трајном партнерству са

програмерима како би осигурали успешну имплементацију и одржавање апликације.

У другој сесији под називом “Нови модели библиографских података”, др Тања Мерчун Кариж (Одсек за библиотекарство и информатику, Универзитет Љубљана), Бранка Бадовинац (IZUM), Теодор Веингерл (IZUM), Гордана Мазих (IZUM), представили сутрансформативни утицај IFLA модела – Library Reference Model (LRM) и изазове имплементације каталогизације засноване на односима ентитета (entity-relationship cataloguing–ERC) у библиотечким системима, посебно у оквиру мреже COBISS. Централне теме обухватиле су прилагођавање стандарда библиографских података, решавање недоследности, и развој решења за осигурање компатибилности и интеграције између заједничких и локалних база података. Кроз практичне примере приказано је како промене у каталогизацији могу побољшати квалитет података и повезати библиографске записе. Предавачи су истакли стратешке пројекте, техничке изазове и еволуцију стандарда метаподатака ради унапређења библиографске контроле и модернизације библиотечких услуга у дигиталном добу.

“Корисници као центар наших услуга” била је последња сесија конференције и она је обухватила различите приступе и иницијативе усмерене ка побољшању корисничког искуства у библиотекама, као и важност прилагођавања савременој дигиталној средини. Говорници су се усредсредили на развој подршке корисницима, подстицање научне и културне свести кроз различите медије, као и на актуелне изазове и претње у области информационе безбедности.

Романа Мухвич Шумандл (IZUM), истакла је значај корисничке подршке и потребу за директном и персонализованом услугом зарад одличног корисничког искуства. Нагласила је да растућа очекивања корисника за брзу, једноставну и ефикасну подршку захтевају пажљиво слушање и прилагођена решења.

Јелена Вукасовић (Културни центар “Никола Ђурковић”, Градска библиотека и читаоница Котор) говорила је о стварању подкаста „Кључне ријечи“ који заједнички креирају Централна универзитетска библиотека и Ректорат Универзитета Црне Горе, ради промоције науке, образовања и културе. Кроз интервјуе са академицима, уметницима и библиотекарима, подкаст настоји да ангажује јавност, посебно младе, како би боље разумели значај науке, креативности и академске заједнице у развоју друштва.

Горазд Водеб (Народна и универзитетска библиотека Словеније) у својој презентацији нагласио је да је Народна и универзитетска библиотека Словеније увек пратила развој библиотечких ресурса и услуга, организујући курсеве за обуку корисника. Почетак аутоматизације рада у COBISS систему крајем 1980-их година захтевао је обуку корисника за коришћење електронског каталога. Даљи развој технологија довео је до потребе за обукама за приступ CD-ROM-овима, електронским часописима и књигама, претраживачима на интернету, као и за објављивање у отвореном приступу. Библиотека тренутно нуди шест редовних курсева, као и прилагођене курсеве за специфичне групе, а такође има и онлајн учионицу.

У презентацији Мирлоне Бузо (Центар за координацију и дистрибуцију научних информација – QKPISH, Тирана) истакнуто је оснивање Центра за координацију и дистрибуцију научних информација при Академији наука Албаније, ради јачања научноистраживачког окружења. Центар, уз подршку система COBISS, тежи унапређењу дигиталног приступа научним информацијама, олакшавајући сарадњу међу истраживачима, академицима и библиотекама. Главни циљеви укључују развој мреже албанских научних институција, промовисање транспарентности у истраживачким резултатима и проширење приступа дигиталном садржају.

Тадеј Хрен (SI-CERT) у презентацији – „Актуелне онлајн претње и заштита“ – истакао је да нападачи на интернету стално прилагођавају своје методе како би заобишли сигурносне механизме и преварили кориснике. Само што се савлада препознавање једног типа напада, појављују се нове технике, често изненађујући чак и стручњаке за сигурност. Он је представио неке од најновијих претњи на интернету и дискутовао о начинима ефикасне заштите.

Конференција је пружила изузетну прилику за размену знања и представљање иновација у библиотечко-информационој делатности. Посебна пажња посвећена је примени вештачке интелигенције, унапређењу библиотечких услуга и развоју нових софтверских решења, што ће у будућности значајно допринети унапређењу рада библиотека унутар COBISS система. Презентације су показале да се библиотеке крећу ка прилагођавању савременим технолошким и друштвеним захтевима, истовремено негујући значај знања и подстицајући инклузију.